

Żmuda-Liszewska, Krystyna

Jan Seydlitz (1832–1861) - malarz warszawskiej architektury : w 140 rocznicę śmierci

Almanach Muzealny 3, 227-258

2001

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Krystyna Żmuda-Liszewska

JAN SEYDLITZ (1832–1861) — MALARZ WARSZAWSKIEJ ARCHITEKTURY
(W 140 ROCZNICĘ ŚMIERCI)

STAN WIEDZY O ARTYŚCIE

Jan Seydlitz postrzegany jest obecnie w czołówce warszawskich wedutystów dziewiętnastego stulecia — na trzecim zwykle miejscu, po Marcinie Zaleskim (1796–1877) i Wincentym Kasprzyckim (1802–1849). W przeciwieństwie do dwóch pierwszych wymienionych artystów, dla większości badaczy malarstwa warszawskiego, Jan Seydlitz znajdował się jednak poza głównym nurtem zainteresowań. Współczesną lokatę w czołówce warszawskich wedutystów zawdzięcza może nie tyle skali swego talentu co artystycznemu *oeuvre*, na które składają się wyłącznie widoki architektoniczne stolicy (bezcenne szczególnie po zniszczeniach II wojny światowej), gdy inni warszawscy wedutyści malowali również widoki miejskie z różnych okolic kraju. Jan Seydlitz był uczniem Marcina Zaleskiego, znakomitego następcy Canaletta, nie dorównywał jednak talentem swemu nauczycielowi i pozostawał w jego cieniu.

Twórczość Jana Seydlitza przypadła na dziesięciolecie 1850–1860, pod koniec którego pojawiła się dopiero możliwość organizowania publicznych wystaw sztuki, których Warszawa była pozbawiona od 1845 r. Brak wystaw ograniczał zaś informację o bieżącej twórczości warszawskich artystów. Toteż, gdy leksykograf polskiej kultury artystycznej Edward Rastawiecki zbierał materiały (uwzględniające także współczesność) do swojego *Słownika Malarzów*¹ — z prasy oraz skąd się w ogóle tylko

¹ E. Rastawiecki, *Słownik Malarzów Polskich tudzież obcych w Polsce osiadłych lub czasowo w niej przebywających*, t. I–III, Warszawa 1850–1857.

dało² — postać Jana Seydlitza nie została dostrzeżona jeszcze na rynku artystycznym, bo w *Słowniku...* nie został umieszczony. Rastawiecki dowiedział się o Seydlitzu później i udokumentował tego artystę w swojej starannie dobieranej kolekcji malarstwa polskiego, nabywając jego obraz³. Zetknął się z obrazami Seydlitza zapewne na pierwszej (1860 r.) i drugiej (1861 r.) wystawie nowo powstałego Towarzystwa Sztuk Pięknych, przy którego organizacji aktywnie współdziałał. Pominięcie Jana Seydlitza w *Słowniku...* Rastawieckiego mogło jednak przyczynić się do dalszego „zacierania śladów” tego artysty. Towarzystwo Sztuk Pięknych nigdy nie zorganizowało mu pośmiertnej wystawy. Na wystawie „Stara Warszawa” w 1911 r. pokazano wprawdzie jego cztery obrazy, ale i tu został niezauważony przez recenzentów⁴. Z kolei nie było jego obrazów na retrospektywnej wystawie „Warszawa w obrazach” w 1936 r.⁵, pomimo że wyróżniał się wśród wedytystów właśnie wyjątkową wiernością temu jednemu tematowi. Już wtedy kilka jego płócien znajdowało się w zbiorach Muzeum Narodowego w Warszawie. W oparciu o znajomość tychże zbiorów, badacz kultury artystycznej stolicy, Zygmunt Batowski umieścił Jana Seydlitza w wielkim leksykonie artystów Thieme–Beckera⁶. W dotychczasowej literaturze, oprócz krótkich not biograficznych, nie poświęcono Janowi Seydlitzowi żadnego krytycznego opracowania. Jest zupełnie niezrozumiałe, że wydana w 1986 r. *Sztuka Warszawy* nawet nie wspomina o istnieniu takiego malarza. Jest to tym dziwniejsze, że w tym czasie jego obrazy figurowały już w Katalogu Galerii Malarstwa Polskiego Muzeum Narodowego w Warszawie (wydanie 1962, 1975).

Stosunkowo niewielka liczba zachowanych obrazów i znikome tylko źródła pisane z epoki dotyczące Jana Seydlitza nie sprzyjały zorganizowaniu, wystawy monograficznej temu artyście po II wojnie. Natomiast obecnie jego obrazy są nieodłącznym elementem wystaw muzealnych dotyczących dziewiętnastowiecznej Warszawy. Przy takich okazjach, za każdym razem daje znać o sobie pilna konieczność weryfikacji różniących się między sobą informacji, zawartych w rozmaitych katalogach, a doty-

² A. Ryszkiewicz, *Rastawiecki Edward, Polski Słownik Biograficzny*, t. XXX, 1987, s. 600–603.

³ Por. poz. 20 katalogu zamieszczonego na końcu tego tekstu. W spisie obrazów kolekcji E. Rastawieckiego przy nazwisku Seydlitza brak jest imienia (por. „Galerya obrazów Rastawieckiego spisał i opisał H. F. [Feldmanowski]”. Zbiory Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk, rkps nr 1202, poz. 193).

⁴ Por. H. Piątkowski, *Malarze Starej Warszawy*, „Tygodnik Ilustrowany”, 1911, I, s. 462.

⁵ „Warszawa w obrazach”. [Katalog wystawy] Towarzystwo Zachęty Sztuk Pięknych. Warszawa 1936.

⁶ Z. Batowski, *Sejdlitz Jan*, w: Thieme–Becker, *Allgemeines Lexikon der Bildenden Kunstler von der Antike bis Gegenwart*, Leipzig 1907–1950, t. XXX, s. 459.

czących tych samych płócien — w czym trudno jest się w ogóle zorientować. Jan Seydlitz jest też niekiedy mylony z wcześniej działającym Józefem Narcyzem Kajetanem Sejdltitzem (1789–1845)⁷. Ten brak ustaleń atrybucyjnych, na które można się powołać, mógł też przyczynić się do tego, że obrazy Seydlitza stanowiące cenny materiał ikonograficzny, nie zostały wykorzystane w niektórych monografiach budowli warszawskich czy też artykułach omawiających fragmenty tych budowli⁸. Twórczość Jana Seydlitza znamy obecnie tylko z 16 obrazów znajdujących się w zbiorach muzealnych. Wiemy też z literatury o 5 obrazach zaginionych — razem jest tych płócien zaledwie 21. Artysta żył tylko 28 lat więc może wiele nie namalował, a jakaś część jego dorobku zapewne uległa zniszczeniu wraz z domami w czasie II wojny. Na rynku antykwarycznym jego obrazy nie pojawiają się już od bardzo dawna.

Spośród zachowanych 16 obrazów Jana Seydlitza, 14 znajduje się obecnie w Muzeum Historycznym m. st. Warszawy⁹ zatem tej placówce przypada powinność podjęcia się uporządkowania wiadomości o spuściźnie tego malarza. Przedsięwzięciu temu sprzyjało zorganizowanie w 1996 r. w tymże muzeum wystawy „Architektura Warszawy w malarstwie i grafice od XVII do XX w.”¹⁰ — co umożliwiło dokonanie bezpośrednich porównań zgromadzonych płócien, a także ułatwiło przeprowadzenie analiz technologicznych przy pomocy tutejszej Pracowni Konserwacji Malarstwa Roberta Kołodziejskiego i Joanny Tomickiej. W wyniku tej pracy opartej na autopsji powstał katalog, który jest zamieszczony na końcu tego tekstu. Niniejszy artykuł jest zaś próbą rekonstrukcji drogi artystycznej Jana Seydlitza, na podstawie bardzo wątego szkieletu niewielu znanych faktów zinterpretowanych w kontekście ogólnego podłoża rozwoju ówczesnego życia artystycznego w środowisku warszawskim.

NAZWISKO

Jan Seydlitz był synem Jana, kupca warszawskiego¹¹. W aktach notarialnych i hipotece warszawskiej występuje kilku Seydlitzów, (Seidlitzów, Sejdltitzów) noszących różne imiona. Autorka znalazła tylko jed-

⁷ Por. J. Sienkiewicz, *Malarstwo warszawskie I-ej połowy XIX wieku. Pamiętnik wystawy*, Instytut Propagandy Sztuki, Warszawa 1936, s. 86. Wymienia tu jeszcze trzeciego malarza o tym nazwisku: Józefa Seydlitza, o którego pracach nic nie wiadomo.

⁸ Por. poz. 2, 18, 20 katalogu zamieszczonego na końcu tego tekstu.

⁹ 10 obrazów stanowi własność Muzeum Historycznego m. st. Warszawy, zaś 4 są tu w stałym depozycie.

¹⁰ K. Liszewska, J. Plapis, *Architektura Warszawy w malarstwie i grafice XVII–XX w.* Wystawa październik 1996–luty 1997 [folder], Warszawa 1996.

¹¹ Cyt. za: J. Sienkiewicz, jw., s. 87 (tu nie podane źródło informacji).

nego Jana Zeydlitza—kupca zamieszkałego przy Rynku Starego Miasta 65, żonatego z Marianną z Moczydłowskich¹². W dokumencie nazwisko jest zapisane w fonetycznym brzmieniu, zaś własnoręcznie kupiec podpisał się na tymże dokumencie: „Seydlitz” — tę sama pisownię nazwiska znajdujemy w sygnaturach większości obrazów będących przedmiotem tego opracowania. W dwóch przypadkach tylko w sygnaturach umieszczonych na szyldzie znajdującym się na ścianie domu przedstawionego na obrazie — jest „Sejdlitz” i „Seidlitz” (por. poz. kat.: 1 i 21 — jest to obraz z wczesnego i obraz z późnego okresu twórczości). Dziwny to brak konsekwencji w pisowni własnego nazwiska. Z kolei w spisie uczniów Szkoły Sztuk Pięknych¹³, a także w nekrologu¹⁴ artysty jest: „Sejdlitz” — co można wytłumaczyć omyłką, jednak ta pisownia nazwiska figuruje w (wyżej wspomnianym) słowniku Thiema–Beckera.

EDUKACJA

Podstawowym źródłem wiedzy o początkach kształcenia Jana Seydlitza na artystę malarza jest zapis dotyczący jego osoby w spisie uczniów Szkoły Sztuk Pięknych¹⁵: „SEJDLITZ Jan. Gim. Realne. 13 lat. Malarstwo spec. dekoracyjne. 1846/47–I, 1847/48–I, 1848/49–II, 1849/50–II, 1850/51–III, 1851/52–IV, 1852/53–IV, 1853/54–IV. Kara 1849, 1850”. Analizując ów zapis dowiadujemy się o kilku szczegółach istotnych dla wyjaśnienia źródeł inspiracji artystycznego ukierunkowania tego malarza.

Jan Seydlitz uczęszczał do Gimnazjum Realnego, gdzie do 1844 r. rysunku nauczał Jan Feliks Piwarski¹⁶ (1794–1859), który w nowo powstałej (1844) Szkole Sztuk Pięknych¹⁷ otrzymał katedrę rysunku i malarstwa krajobrazowego. Romantyk, przekonany o narodowej misji artysty, wywarł znaczący wpływ ideowy na młodą generację malarzy. Katedrę rysunku i malarstwa perspektywicznego w Szkole objął (od 1846 r.) Marcin Zaleski¹⁸, którego sztukę przesycił również romantyczny kult dla

¹² Archiwum Państwowe m. st. Warszawy. Akta kancelarii Wincentego Skorochód–Majewskiego, notariusza w Warszawie. Akta z 7 VII 1828, No 14744. mikrofilm nr S.477.

¹³ Teki Kręckiego, teka I. Szkoła Sztuk Pięknych w Warszawie. Spisy imienne 1844–1912, rkps. Zbiory Specjalne Biblioteki IS PAN, nr inw. 659.

¹⁴ „Kurier Warszawski” 1861, nr 90, s. 427.

¹⁵ Poz. przypis 13.

¹⁶ A. Ryszkiewicz, *Jan Feliks Piwarski*, Warszawa 1950.

¹⁷ I. Jakimowicz, A. Ryszkiewicz, *Szkoła Sztuk Pięknych w Warszawie 1844–1866*, „Rocznik Warszawski”, t. IV (1963). Z pracy tej czerpię wszystkie dane dotyczące Szkoły Sztuk Pięknych.

¹⁸ Z. Nowak, *Marcin Zaleski. Wystawa monograficzna. Katalog*, Muzeum Narodowe w Warszawie, Warszawa 1982–1984.

zabytków przeszłości i który był też twórcą m.in. obrazów patriotycznie zaangażowanych. To bezpośrednio w jego ślady poszedł młody Seydlitz w wyborze specjalizacji artystycznej. Zaleski przybył do Warszawy z Krakowa i na początku swej kariery w stolicy podejmował prace dekoratorskie, wtedy mało upowszechniony rodzaj malarstwa w polskim środowisku artystów. Praca dekoratora pomagała w opanowaniu techniki malowania widoków perspektywicznych i kilku dekoratorów tego czasu uprawiało, jako pokrewną dziedzinę, malarstwo wedytowe. Zaleski początkowo zamierzał poświęcić się scenografii, malarstwo sztalugowe traktując jako uboczne zajęcie. Stało się jednak inaczej. Prawdopodobnie identycznie było w przypadku Jana Seydlitza, który — jak zostało zapisane w wyżej przytoczonym spisie uczniów Szkoły — wybrał specjalizację dekoratorską, być może z inspiracji swego profesora. Ewentualne jego prace w tej dziedzinie nie zachowały się (tak jak i Marcina Zaleskiego).

Analizując dalej ów spis uczniów Szkoły, zauważamy, że przy nazwisku Jana Seydlitza brak jest wzmianki o zrobieniu patentu (są takie informacje przy innych uczniach)¹⁹. Od 1853 r. do zrobienia patentu wymagany był jedynie obraz z wybranej specjalności, a przy malarstwie pejzażowym i perspektywicznym pozostawiano wybór motywu kandydatowi. Na zrobienie patentu przeznaczony był IV kurs nauki, trwający dwa razy dłużej tj. dwa lata, IV kurs nauki zajął Seydlitzowi trzy lata, zaś kursy: I, II, III po dwa lata każdy (co było możliwe za zgodą kuratora). Studiował do 1854 r., podczas gdy w terminie powinien był ukończyć naukę w 1851 r. Różne mogły być tego przyczyny i wobec braku materiałów źródłowych lepiej nie wyciągać pochopnych wniosków. W 1851 r. przeprowadzono reformę programową Szkoły, w odpowiedzi na krytyczne opinie o niewystarczającej biegłości w rysunku dotychczasowych absolwentów. Zachowany obraz Seydlitza z tamtego okresu (poz. kat. 1), nieporadny rysunkowo, może służyć jako ilustracja tego problemu. Zwiększono wówczas liczbę godzin przeznaczonych na rysunek jako podstawę szkolenia akademickiego. Cała późniejsza twórczość Jana Seydlitza odznacza się solidnymi podstawami rzemiosła rysunkowego. Precyzja linearna bierze u niego nawet prymat nad walorami malarskimi. Współtwórcą reformy programowej Szkoły był min. Marcin Zaleski, który też wpajał uczniom własne metody doskonalenia warsztatu — kopiowanie jako sposób na odczytywanie tajemnic biegłości mistrzów. Zaleski uczył się m.in. na obrazach Canaletta, znajdujących się na Zamku Warszawskim, z którymi

¹⁹ Warto też zwrócić uwagę, że w spisie uczniów brak jest także wzmianki o nagrodach dla Jana Seydlitza. Są tu natomiast odnotowane kary — mogły one dotyczyć sprawowania, gdyż od 1847 r. sporządzano miesięczne raporty wykazujące sprawowanie uczniów.

Seydlitz nie miał już bezpośredniego kontaktu, gdyż zostały wywiezione do Rosji po upadku powstania listopadowego. Seydlitz ćwiczył się w wędzie kopiując Wincentego Kasprzyckiego (por. poz. kat. 4) oraz powtarzając obrazy Marcina Zaleskiego według własnej wizji tematu (zob. poz. kat. 7, 8). Kompozycje te podpisywał własnym nazwiskiem. Korzystanie z pomysłów innych twórców nie było w tamtym czasie naganną praktyką, a profesor w Szkole Sztuk Pięknych Rafał Hadziewicz, wprawny eklektyk, otwarcie nauczał, że nie jest plagiatstwem ani grzechem przeciw sztuce posługiwanie się cudzymi pomysłami²⁰. Jan Seydlitz nie uzupełniał wykształcenia artystycznego na zagranicznych uczelniach, jak wedytysta Marcin Zaleski oraz inni malarze, również malujący wedyty. Jego malarstwo może więc być przykładem dobrego przygotowania technicznego, jakie dawała warszawska uczelnia w pierwszym już okresie działalności.

WYKONYWANIE ZAWODU

Po opuszczeniu przez Jana Seydlitza Szkoły Sztuk Pięknych w 1854 r., jedynym źródłem wiadomości o następnym etapie jego drogi artystycznej są już tylko obrazy — w miarę upływu czasu coraz lepsze malarsko i z coraz bardziej wzbogaconym sztafażem. Od 1857 r. pojawiły się na jego płótnach napisy: „Jan Seydlitz malował”, różniące się od dotychczasowego sposobu sygnowania m.in. również formą pisma, niekiedy z pieczętką na odwrocie: „JANA SEYDLITZ”. Mogło by to wskazywać na zatrudnianie pomocnika, co tym samym świadczyłoby o popycie na jego płótna. Obraz „Łazienki” z 1858 r. (por. poz. kat. 17) jest namalowany jakby przez kogoś innego, ze względu na wyraźnie niższy poziom warsztatu od tego jaki prezentowały obrazy Seydlitza w tym czasie. Zwraca uwagę, że cztery obrazy (poz. kat.: 14, 15, 16, 17) zostały namalowane w jednym — 1858 roku, zapewne z przeznaczeniem na Wystawę Krajową Sztuk Pięknych. Wystawa ta (czynna od lipca 1858 r. — do końca 1960 r.) była wstępną inicjatywą warszawskiego środowiska artystów, przed założeniem Towarzystwa Sztuk Pięknych²¹. Wystawa nie posiadała katalogu drukowanego. Znamy katalog rękopiśmienny z 1858 r., w którym jednak Seydlitz nie figuruje²². Przypuszczalnie obrazy namalowane

²⁰ W. Gerson, *Jednodniówka. Pamięci profesorów i kolegów b. Szkoły Sztuk Pięknych z Wydziału Malarstwa i Rzeźby z roku 1847*, Warszawa 1897, s. 8.

²¹ Wystawa mieściła się w dawnym pałacyku Mokronowskich, na rogu ul. Królewskiej i Krakowskiego Przedmieścia.

²² A. Ryszkiewicz, *Początki handlu obrazami w środowisku warszawskim*, Wrocław 1953, s. 113–114.

w drugiej połowie 1858 r. znalazły się na wystawie w roku następnym. Są to płótna małych rozmiarów, obliczone na szybką sprzedaż. Według słów Wojciecha Gersona: „... co małe obrazki to się sprzedają od czasu do czasu, ale o większe nie bardzo się zgłaszają”, prasa zaś donosiła o prawdziwym zastoju obrotu obrazami²³. Płótna Seydlitza musiały chyba jednak znajdować nabywców, skoro na wystawie w 1861 r., zorganizowanej już przez nowo powstałe Towarzystwo Sztuk Pięknych, Jan Seydlitz wystawił obrazy większego formatu, a tym samym kosztowniejsze (por. poz. kat. 9, 21).

KONKURENCJA

Na łamach warszawskiej prasy przekonywano o potrzebie popierania rodzimych artystów i zakupywania ich twórczości. Krajowym malarzom zlecano jednak niewiele, przeważnie portrety. Wprawdzie ze wzrostem zamożności mieszczaństwa wzrosła też chęć posiadania obrazów, ale raczej dotyczyło to malarstwa obcego i dawnego²⁴. Uczniowie Marcina Zaleskiego, z wyjątkiem Jan Seydlitza, sporadycznie tylko podejmowali tematykę widoku architektonicznego w malarstwie olejnym, a na tle całości ich dorobku są to tylko pojedyncze obrazy. Wśród obrazów wystawionych w latach 1852–1856 w składzie materiałów piśmiennych Henryka Hirszla, który służył jako miejsce wystawy prac warszawskich malarzy, nie było widoków stolicy — na ile udało się odtworzyć wystawiane tam prace²⁵. Wzrastające w tym czasie zainteresowanie „krajowidokami” zaspakajane było raczej w technikach graficznych i rysunkach. W 1859 r. został wydany litograficzny album *Widoki Warszawy i jej okolic*, zaś w tym samym czasie obrazy „perspektywiczne” były najmniej liczebne na wystawie Krajowej w 1858–1859 r.²⁶ W malarstwie Jan Seydlitz nie miał więc zbyt wielu poważnych konkurentów w swojej specjalności, naturalnie oprócz Marcina Zaleskiego (gdy Seydlitz zaczynał malować, Wincenty Kasprzycki już nie żył). Zaleskiemu towarzyszył entuzjazm prasy i publiczności. Był zasypywany zamówieniami chociaż ceny były wysokie. Z pozycją artystyczną Zaleskiego, którego malarstwo osiągnęło poziom europejski, Jan Seydlitz nie mógł konkurować. Współcześnie Seydlitzowi

²³ Tamże, s. 98, 103.

²⁴ A. Ryszkiewicz, *Warszawskie środowisko malarzy 1795–1864*, w: *Warszawa XIX wieku*, z. 1, Warszawa 1970, s. 51, 57.

²⁵ A. Ryszkiewicz, *Warszawski sklep Henryka Hirszla*, w: *Kolekcjonerzy i miłośnicy*, Warszawa 1981, s. 231, 233–235.

²⁶ Sprawozdanie zarządu wystawy za okres 3 VIII 1858, 24 VI 1859 — por. A. Ryszkiewicz, *Początki handlu...*, s. 99.

nieliczne obrazy olejne przedstawiające fragmenty architektury stolicy, m.in. w ujęciu pejzażowym, malowali: Wojciech Gerson, Adolf Kozarski, Władysław Bakalowicz, Józef Balukiewicz, Alojzy Misierowicz, Aleksander Lesser, Julian Wyszyński, Adam Lerue, Józef Szermentowski, Alfred Schouppe.

W ówczesnej prasie toczyła się dyskusja na temat stosunku fotografii do malarstwa, które poczuło się zagrożone rozwojem nowego gatunku sztuki przedstawiającej. Obraz malowany, dokumentujący fragment miasta, nie miały w czasach Seydlitza jeszcze konkurencji w fotografii, której ograniczenia techniczne nie dawały możliwości uchwycenia obiektów w ruchu. Starano się fotografować ulice wtedy, gdy były opustoszałe, utrwalając w ten sposób tylko architekturę bez powiązania jej z ruchem ulicznym i scenkami rodzajowymi warszawskiej ulicy²⁷. Natomiast dla malarzy wedutystów fotografia stała się pomocna jako bezpośredni zapis, zastępujący często rysunek z natury. Dokumentarną wierność szczegółom architektury zawdzięczają więc obrazy Seydlitza zarówno tradycji w tej mierze wywodzącej się od Canaletta, jak i korzystaniu ze współczesnych metod warsztatowych wykorzystujących wynalazek fotografii.

Jan Seydlitz starając się być, jak Zaleski, wiernym odtwórcą architektury, nie dorównywał jednak mistrzowi w osiągnięciu efektów czysto malarskich, w poczuciu barwy i światła. Wprowadzając partie szeroko traktowanych cieni potęgujących siłą kontrastu blask światła słonecznego, Seydlitz nie potrafił, tak jak Zaleski, oddać wszystkich trudnych efektów stopniowania światłocienia. Pod tym względem jednak obserwujemy rozwój umiejętności, porównując wczesne i późniejsze jego płótna. Zainteresowanie Zaleskiego problemem światła rozproszonego znalazło wyraz zwłaszcza w ukazywaniu wnętrza architektonicznych. Seydlitz nie malował wnętrza może ze względu na ten trudny dla niego problem techniczny (znany tylko jeden taki obraz, por. poz. kat. 15).

POSTULAT SZTUKI NARODOWEJ

Tematem obrazów Jana Seydlitza są zabytki warszawskiej architektury, należące do najświetniejszych: Zamek, katedra Św. Jana, kościół Wizytek, zbór ewangelicki, pałac w Łazienkach. Szczególnie ważnym dla niego tematem był Zamek Królewski²⁸ (prawie połowa znanych obrazów),

²⁷ W. Mossakowska, *Początki fotografii w Warszawie (1831–1863)*, Warszawa 1994, s. 200.

²⁸ Obrazy Seydlitza ukazują Zamek od południowego wschodu, południa i zachodu — dokumentując szczegółowo dokonujące się przemiany architektoniczne w duchu klasycyzmu. Obecnie płótna te należą do nielicznych przekazów ikonograficznych o istnieniu attyk, ozdobionych gipsowymi girlandami i wazonami, wieńczących Zamek w latach

który po utracie państwowości nosił oficjalną nazwę „byłego Zamku Królewskiego”, a teraz spełniał rolę symbolu bytu narodowego dla artystów. W malowaniu Zamku Seydlitz sekundował swemu nauczycielowi Marcinowi Zaleskiemu, który w swych płótnach ukazał Zamek bez mała 20 razy. Zainteresowanie Seydlitza pomnikami warszawskiej architektury wypływało zapewne zarówno z bezpośredniego wpływu, jaki wywierało nań malarstwo Zaleskiego, jak też z inspiracji ogólniejszych epoki — z chęci przeciwstawiania się gustom kosmopolitycznym i rozbudzenia zainteresowania własną przeszłością narodową, prawdziwe zaś znaczenie czasów odbija się zwłaszcza w architekturze, jaką one pozostawiają. Tematyka malarstwa Jana Seydlitza stawia go więc w rzędzie reprezentantów postawy twórczej przejawiającej się w zwracaniu się ku własnej odrębności narodowej, zagrożonej przez zaborcę. Zasadniczego kroku w tym kierunku dokonała w malarstwie warszawskim pierwsza generacja uzdolnionych młodych artystów z kręgu Szkoły Sztuk Pięknych. Do tej generacji należał przecież Jan Seydlitz, który był rówieśnikiem m.in. Wojciecha Gersona (ur. 1831), Józefa Szermentowskiego (ur. 1833 r.), Henryka Pillatiego (ur. 1832 r.). Zasadniczy wpływ na młodych artystów miała działalność (wspomnianego już na początku) Jana Feliksa Piwarskiego, który odszedł od akademickich metod tworzenia w zamknięciu pracowni na rzecz malarstwa czerpiącego tematy z otaczającego życia. Inspirowane przez Piwarskiego wycieczki młodzieży artystycznej, urządzane latem do różnych części kraju, stały się okazją do powstania grupy towarzyskiej, nazwanej później „cyganerią malarską”²⁹ — w gronie której następnie narodziła się inicjatywa założenia Towarzystwa Zachęty Sztuk Pięknych. Brak jest świadectw udziału Jana Seydlitza w tych pozaszkolnych kontaktach z kolegami i charakterystycznych dla lat 50. formach życia artystycznego. Nie mogło go jednak zabraknąć w tym gronie, gdyż według słów Alfreda Schouppe — jednego z głównych założycieli Towarzystwa Sztuk Pięknych — „założycielami tej instytucji byli wszyscy artyści warszawscy, bośmy wszyscy razem radzili, a więc wspólnie działali”³⁰.

1857–1858/9. Są też rzadkimi przekazami zmian jakie zaszły w 1852 r. w wyglądzie wieży Grodzkiej Zamku. (Por. K. Sroczyńska, J. Jaworska, *Widoki Zamku*, Warszawa 1985).

²⁹ S. Kozakiewicz, A. Ryszkiewicz, *Warszawska „cyganeria” malarska. Grupa Marcina Olszynieckiego*, Wrocław 1955.

³⁰ A. Ryszkiewicz, *Początki handlu...*, s. 94. Wśród pierwszych członków rzeczywistych było sześćdziesięciu malarzy (por.: J. Wiercińska, *Towarzystwo Zachęty Sztuk Pięknych w Warszawie. Zarys działalności*, Wrocław–Warszawa–Kraków, 1968, s. 19).

Tendencje narodowe przejawiające się w rozwoju twórczości pejzażowej i rodzajowej (w tym także w widokach fragmentów miasta) — w drugiej połowie XIX w. zostały zdominowane przez malarstwo historyczne. Zainteresowanie malarstwem wedytowym zaś zmniejszało się w miarę upływu czasu. Na początku XX w. krytyka artystyczna nie miała już zrozumienia dla sztuki Marcina Zaleskiego tak podziwianego za życia, nazywając ją „produkcją archaiczną”³¹. Malarstwo wedytowe zaczęło sprowadzać do czegoś w rodzaju inwentaryzacji zabytków. Dopiero po II wojnie stopniowo zaczęto doceniać jego wkład w rozwój sztuki narodowej. Trzeba o tym pamiętać także w odniesieniu do Jana Seydlitza.

KATALOG OBRAZÓW JANA SEYDLITZA

(ZASADY I UKŁAD)

Katalog obejmuje 21 widoków Warszawy, malowanych olejno na płótnie — są to wszystkie znane obrazy sygnowane przez Jana Seydlitza lub jemu przypisywane w dotychczasowej literaturze. Obrazy te należą obecnie do zbiorów: Muzeum Historycznego m. st. Warszawy (nr kat. 2, 5, 7, 8, 12, 14, 15, 16, 18, 21), Muzeum Narodowego w Warszawie (nr kat. 1, 4, 6, 9, 17), Muzeum Narodowego w Poznaniu (nr kat. 20). Katalogiem objęte zostały również obrazy, które zaginęły, znane tylko z literatury (nr kat. 3, 10, 11, 13, 19).

Katalog ma układ chronologiczny, według czasu powstawania poszczególnych obrazów. W tym układzie kompozycje uznane za oryginalne dzieła Jana Seydlitza oraz kopie i pastisze wykonane przez niego objęte są jedną numeracją ciągłą.

Każda pozycja katalogu składa się z następujących elementów:

1. Tytuł obrazu — podany w wersji przyjętej w katalogu wystawy pod nazwą „Widoki architektoniczne w malarstwie polskim” (MNW, 1964 r.), zawierającym m.in. najpełniejszy dotąd katalog obrazów Jana Seydlitza. Jeśli obraz występował poprzednio w literaturze pod innymi tytułami — to zostały one przytoczone w nawiasach.

2. Dane techniczne i dotyczące pochodzenia — podano w kolejności: technikę malarską, wymiary w centymetrach (wysokość, następnie szerokość), sygnaturę, datę powstania obrazu w nawiasie kwadratowym (jeśli nie jest zawarta w przytoczonej sygnaturze), numer inwentarza zbiorów, pochodzenie obrazu, numer negatywu, ewentualnie informacje o konserwacji.

³¹ H. Piątkowski, *Marcin Zaleski*, katalog wystawy, Towarzystwo Zachęty Sztuk Pięknych, 1909.

3. Bibliografia — podano tylko te pozycje, które dotyczą bezpośrednio danego widoku. Tytuły pozycji powtarzających się przytoczone są w zapisie skróconym (por. Wykaz skrótów). Literatura uzupełniająca wymieniona jest wyłącznie w komentarzu.

4. Komentarz — odnosi się przede wszystkim do kwestii związanych z atrybucją i datowaniem obrazu. Ikonografia budowli przedstawionych na obrazie omawiana jest tylko w przypadkach mających bezpośredni związek z powyższym założeniem komentarza. W niektórych przypadkach określono ikonograficzny walor widoku, a także analogię z innymi obrazami. Nie wszystkie widoki są opatrzone komentarzem.

W opisach katalogowych zastosowano następujące skróty:

Arch. Fot. — Archiwum Fotograficzne

MHW — Muzeum Historyczne m. st. Warszawy

MNW — Muzeum Narodowe w Warszawie

MNP — Muzeum Narodowe w Poznaniu

TOnZP — Towarzystwo Opieki nad Zabytkami Przeszłości

TZSP — Towarzystwo Zachęty Sztuk Pięknych

Skrócone zapisy pozycji bibliograficznych:

Album warszawski, 2000 — *Album warszawski. Obraz miasta w zbiorach Muzeum Historycznego m. st. Warszawy*, Warszawa 2000.

BHS — „Biuletyn Historii Sztuki”

Dary i nabytki MNW, 1937 — *Wystawa darów i nabytków, II*. Muzeum Narodowe w Warszawie, Warszawa 1937

Dary i nabytki MHW, 1970 — *Dary i nabytki 1945–1970*. Muzeum Historyczne m. st. Warszawy, Warszawa 1970

Kat. Galerii MNW, 1962 — *Malarstwo polskie od XVI do początku XX wieku*. Muzeum Narodowe w Warszawie. Galeria Sztuki Polskiej, Warszawa 1962

Kat. Galerii MNW, 1975 — *Malarstwo polskie od XVI do początku XX wieku*, wyd. 2 rozszerzone. Muzeum Narodowe w Warszawie. Galeria Sztuki Polskiej, Warszawa 1975

Kat. wystawy MHW w Belgradzie, 1976 — *Warszawa u slikarstwu XIX i XX veka*. Istorijski Muzej Grada Warszawa i Muzej Grada Beograda, Beograd 1976

Kat. wystawy TOnZP, 1911 — *Pamiętki Starej Warszawy zebrane na Wystawie urządzonej staraniem TOnZP w maju i czerwcu 1911 roku*, Warszawa 1911

Kat. wystawy TZSP, 1861 — *Katalog wystawy Towarzystwa Zachęty Sztuk Pięknych*, Warszawa 1861

Kieszkowski i Kaczmarczyk, 1950 — W. Kieszkowski przy współudziale D. Kaczmarczyka, *Warszawskie malarstwo XIX wieku*. Katalog wystawy objazdowej Związku Historyków Sztuki i Kultury, Warszawa 1950

- Kobielski, Pejzaże Warszawy, 1974 — D. Kobielski, *Pejzaże dawnej Warszawy*, Warszawa 1974
- Król, Zamek Królewski, 1969, 1972 — A. Król, *Zamek Królewski w Warszawie od końca XVIII wieku do roku 1944*, Warszawa 1969 ditto 1972
- La peinture polonaise, 1979 — *La peinture polonaise du XVIe au debut du XXe siècle*. Catalogue, Muzeum Narodowe w Warszawie, Varsovie 1979
- Malarstwo warszawskie. Spis dzieł wystawy, 1936 — *Malarstwo warszawskie pierwszej połowy XIX. Spis dzieł wystawy Instytutu Propagandy Sztuki*, Warszawa 1936
- Nowak, Marcin Zaleski, 1984 — Z. Nowak, *Marcin Zaleski. Wystawa monograficzna*. Katalog. Muzeum Narodowe w Warszawie, Warszawa 1983–1984.
- Sienkiewicz, Malarstwo warszawskie — 1936 — J. Sienkiewicz, *Malarstwo warszawskie pierwszej połowy XIX wieku. Pamiętnik wystawy Instytut Propagandy Sztuki*, Warszawa 1936
- Sroczyńska, Jaworska, Widoki Zamku, 1985 — K. Sroczyńska, J. Jaworska, *Widoki Zamku Królewskiego w Warszawie*, Warszawa 1985
- Szczawińska, Seydlitz, PSB — E. Szczawińska, *Seydlitz (Sejdlitz, Seidlitz) Jan, Polski Słownik Biograficzny*, t. XXXVI/3, 1995–1996, s. 150
- Sztuka Warszawska, 1962 — *Sztuka Warszawska od średniowiecza do połowy XX wieku*. Katalog wystawy jubileuszowej zorganizowanej w stulecie powstania Muzeum 1862–1962. Muzeum Narodowe w Warszawie, t. II, Warszawa 1962
- Tessaro, Warszawa w obr. i rys., 1957 — I. Tessaro, *Warszawa w obrazach i rysunkach XIX wieku*. Katalog zbiorów Muzeum Historycznego w Warszawie, Warszawa 1957
- Varsavia, 1987 — *Varsavia immagine e storia di une capitale*. Catalogo della mostra Ferrara, Ferrara 1987
- Warschau seit Canaletto, 1973 — *Warschau seit Canaletto*, Glanz, Verwüstung, Wiederaufbau, Kunsthalle zu Kiel 1973; ditto: Hamburger Kunsthalle 1973
- Warszawa 1795–1864, 1960 — *Warszawa w latach 1795–1864*. Katalog ekspozycji, Muzeum Historyczne m. st. Warszawy, Warszawa 1960
- Widoki architektoniczne, 1964 — *Widoki architektoniczne w malarstwie polskim 1780–1880*. Katalog wystawy. Muzeum Narodowe w Warszawie, Warszawa 1964
- Wieczorkiewicz, Dawna Warszawa, 1937 — A. Wieczorkiewicz, *Dawna Warszawa*. Przewodnik po wystawie. Muzeum Narodowe w Warszawie, Warszawa 1937.

1. *Plac Zamkowy*, poz. kat. 1

1. PLAC ZAMKOWY (Zamek Warszawski)

Ol. pl., 66 x 89 (dubl. tylko z lewej odwr.). Napis na ogłoszeniu ściennym: „SEJDL”, [przed 1851].

Wł. MNW, nr inw. 35527, Depozyt Dominika Witke–Jeżewskiego w 1933 r. Zdeponowany w MHW w 1951 r., nr inw. MHW 803/D (nr neg: MNW 13288 MHW 10757).

Konserwowany: ok. 1950 r., 1995.

Bibl.: Kieszkowski i Kaczmarzyk, 1950, nr 17; Tessaro, Warszawa w obr. i rys., 1957, nr 15 (jako malarz nieznan); Widoki architektoniczne, 1964, nr 47 (jako Seydlitz?); Sroczyńska, Jaworska, Widoki Zamku, 1985, nr 119, il. (jako Seydlitz).

W inwentarzu MNW obraz jest zapisany jako Marcin Zaleski, jest jednak zbyt słaby jak na jego pracę. Za autorstwem Seydlitza przemawia napis na fragmencie architektury (z lewej). (Inny obraz Seydlitza z jego nazwiskiem na szyldzie sklepowym — por. poz. kat 21). Obraz jest pracą kilkunastoletniego Seydlitza, który w 1845 r. zapisał się do Szkoły Sztuk Pięknych jako trzynastoletni chłopiec (Szczenińska, Seydlitz, PSB, t. XXXVI/3, z. 150, s. 367). Czas namalowania widoku określa wygląd Zamku przed przekształceniem wystroju architektonicznego elewacji (1851–1853) oraz okolenie kolumny Zygmunta słupkami, które zostały zniesione w latach 1852–1855.

2. Zamek i wiadukt Pancera, poz kat. 2

2. ZAMEK I WIADUKT PANCERA

Ol. pł., 36,5 x 49 (dubl.). Sygn. l. d. skrobana w świeżej farbie: „J. Seydlitz Vecyt”, [1852–1853].

Wł. MHW, nr inw. 1471. Zakupiony w handlu antykwarycznym DESA, 1955 r. (nr neg. 7171).

Bibl.: Tessaro, Warszawa w obr. i rys., 1957, nr 39, il. (tu sygn. przytoczona błędnie); Warszawa 1795–1864, 1960, nr 319 (sygn. jw); Widoki architektoniczne, 1964, nr 49; Dary i nabytki MHW, 1970, nr 50; Sroczyńska, Jaworska, Widoki Zamku, 1985, nr 93, il. (tu ocena niezgodności z prawdą wyglądu ryzalitu wieży Grodzkiej).

Elementem datującym jest widok piętra ryzalitu Wieży Grodzkiej, które zostało zniszczone w czasie przebudowy wieży w 1852 r. Obraz został ukończony w 1853 r., po zakończeniu przekształcania elewacji Zamku, na których skupiła się uwaga artyści. Nieudolnie ukazany został wygląd Pałacu pod Błachą, którego południowe skrzydło przedstawione jest wręcz nieprawdziwie. Natomiast niesłuszna jest ocena niezgodności z prawdą (wg: Sroczyńska, Jaworska, Widoki Zamku) w odniesieniu do wyglądu ryzalitu wieży Grodzkiej — por. J. Lilejko, *Wieża Grodzka Zamku Królewskiego w Warszawie. Przekazy ikonograficzne i projekty odbudowy*, BHS, 1971, nr 3, s. 267. (Widok ryzalitu Wieży Grodzkiej po zniesieniu drugiego piętra i utworzeniu tarasu z tralkową

3. Rozbiórka kościoła Św. Klary i klasztoru Bernardynek, poz. kat. 4

balustradą — por. poz. kat. 9). Obrazy poz. kat. nr 2 i nr 9 należą do niewielu przekazów ikonograficznych rejestrujących zmiany, jakie zaszły w wyglądzie ryzalitu wieży Grodzkiej w 1858 r. (obraz poz. kat. 2 nie został wykorzystany przez J. Lileykę).

3. PLAC ZAMKOWY OD KRAKOWSKIEGO PRZEDMIEŚCIA

Ol. pł., 50x65. Sygn. „Jan Seydlitz 1854”.

1898–1911 należał do Stanisława Leszczyńskiego. Dalsze losy obrazu nieznane.

Bibl.: Krótkie wzmianki o niezujących malarzach polskich na Wystawie Retrospektywnej, otwartej w maju 1898 r. w Warszawie, Warszawa 1898, nr 68 (jako Józef Narcyz Kajetan Seydlitz); Kat. wystawy TOnZP 1911, nr 94 (jako Jan Seydlitz); Widoki architektoniczne, 1964, uwagi przy nr 47 (tu zidentyfikowanie obrazu wymienionego w ww. bibl. jako prace różnego autorstwa).

4. ROZBIÓRKA KOŚCIOŁA ŚW. KLARY I KLASZTORU BERNARDYNEK

(Widok placu Zamkowego w Warszawie)

Ol. pł., 50,5x59 (dubl.). Sygn. na odwr.: „JAN Seydlitz pinx / 1854”.
Wł. MNW, nr inw. MP 4894 (dawny 1219). Dar Stanisława Leszczyńskiego, 1915 r. Zdeponowany w MHW w 1951 r., nr inw. MHW 799/D; (nr neg.: MNW 11966, MHW 7168).

Bibl.: Tessaro, Warszawa w obr. i rys., 1957, nr 62 (z błędnym nr inw. MNW i pochodzeniem); Warszawa 1795–1864, 1960, nr 321 (z błędnym nr inw. MNW); Widoki architektoniczne, 1964, nr 50, il. 26; Sroczyńska, Jaworska, Widoki Zamku, 1985, nr 114b, s. 180, il.

Obraz jest kopią (z niewielkimi zmianami sztafazu) lewej strony widoku malowanego przez Wincentego Kasprzyckiego w 1843 r. pod tymże tytułem (wł. MNW, nr inw. MP 4919). Pewne nieprawidłowości rysunku przy lewym brzegu malowidła wynikają prawdopodobnie z przesunięcia się kalki. Obraz jest niedokończony, na etapie podmalówek w niektórych partiach (pierwszy plan). Płótno jest mocno przemyte. Kopia ta została wykonana zapewne w ramach zadanych prac w Szkole Sztuk Pięknych.

Widok rozbiórki kościoła Bernardynek malował też Seydlitz w 1857 r. (zob. poz. kat. 13).

5. PLAC ZAMKOWY (Widok Zamku Warszawskiego od strony Krakowskiego Przedmieścia)

Ol. pł., 51x68 (dubl.), [1854 r.].

Wł. MHW, nr inw. 17904. W 1951 r. wpisany do inwentarza MNW nr 157815, jako „Seydlitz”, pochodzenie niustalone. W 1959 zdeponowany w MHW, w 1973 r. przekazany tu na własność (nr neg. MHW 10038, slaid 384/V) Konserwowany 1954 r. Ok. 1/3 obrazu (lewa część) zrekonstruowana po zniszczeniach w czasie II wojny.

Bibl.: Widoki architektoniczne, 1946 nr 48 (tu i pozostała bibliografia jako „Seydlitz”); G. Lipkova, *Ciekawsze prace konserwatorskie dokonane w Pracowni Malarstwa Muzeum Narodowego w Warszawie w czasie ostatnich 25 lat*, „Rocznik Muzeum Narodowego w Warszawie”, 1971, XV, 2, s. 353, il. 358 (przed konserwacją) i s. 359 (po konserwacji omyłkowo fot. innego obrazu); Król, Zamek Królewski, 1972, il. 74 (z mylną datą); Kat. Wystawy MHW w Belgradzie, 1976, nr 11, il.; Sroczyńska, Jaworska, Widoki Zamku, 1985, nr 120; Varsavia, 1987, nr 269, il.

Wygląd Zamku przed przebudową elewacji (1851–1853), analogicznie jak w obrazie poz. kat. 1. Porównując te dwa malowidła pochodzące z tego samego czasu zauważamy, że różnią się tak znacznie poziomem warsztatu, iż jest nieprawdopodobne, aby obraz niniej-

4. *Plac Zamkowy*, poz. kat. 5

szy był również samodzielnym dziełem Jana Seydlitza (jak zapisano w inwentarzu MNW), wówczas jeszcze ucznia Szkoły Sztuk Pięknych. Istniał drugi, niemal identyczny z niniejszym obraz, który zaginął (znany z fotografii — nr neg. MNW 14653). Nasuwa się przypuszczenie, że jeden z tych obrazów to oryginał pędzla nieznanego artysty, a drugi może być kopią wykonaną przez Jana Seydlitza. Seydlitz podpisywał kopie przez siebie wykonane (por. kopię z Kasprzyckiego, poz. kat. nr 4), w tym przypadku sygnatura mogła ulec zniszczeniu. Jeden z tych dwóch identycznych obrazów próbowano zidentyfikować (por. Widoki architektoniczne, uwagi przy nr 47) z zaginionym obrazem sygnowanym: „Jan Seydlitz 1854” — poz. kat. nr 3.

Kompozycja obrazu budzi skojarzenia z W. Kasprzyckim (ujęcie z góry, trzy postacie na osi pierwszego planu) — por. Kasprzyckiego *Plac Bankowy*, wł. MHW (nr inw. 17899) i *Rozbiórkę Klasztoru Bernardynek*, wł. MNW (nr inw. MP 4919).

5. Kościół Sakramentek na Nowym Mieście, poz. kat. 6

6. KOŚCIÓŁ SAKRAMENTEK NA NOWYM MIEŚCIE (Rynek Nowomiejski z kościołem PP. Sakramentek, Nowe Miasto w Warszawie z widokiem na kościół Sakramentek)

Ol. pł., 47x67 (dubl.); [przed 1855].

Wł. MNW, nr inw. MP 5096 (dawny 73520). Zakup od Edwarda Wernera 1928 r.; (nr neg. 209073).

Bibl.: Tessaro, Warszawa w obr. i rys., 1957, nr 21 (tu: sygnowany w lewym dolnym rogu I. Seidlitz"); Warszawa 1795–1864, nr 324; Widoki architektoniczne, 1964, nr 54 (tu: „Sygn. J. Seidlitz”).

Wpis w inwentarzu MNW: „Podpisany I. Seidlitz”. Obecnie sygnatura niewidoczna, obraz jest silnie przemyty. Elementem datującym jest brak na obrazie studni wodociągu Marconiego z 1855 r., którą widzimy na obrazie Seydlitza z 1858 r. (ukazującym plac z bardziej przybliżonego punktu widzenia) — poz. kat. 16). W perspektywie zachodnia pierzeja ul. Przyrynek. (Pierzeję wschodnią tejże ulicy ukazał malarz w obrazie poz. kat. 16).

6. Łazienki, poz. kat. 7

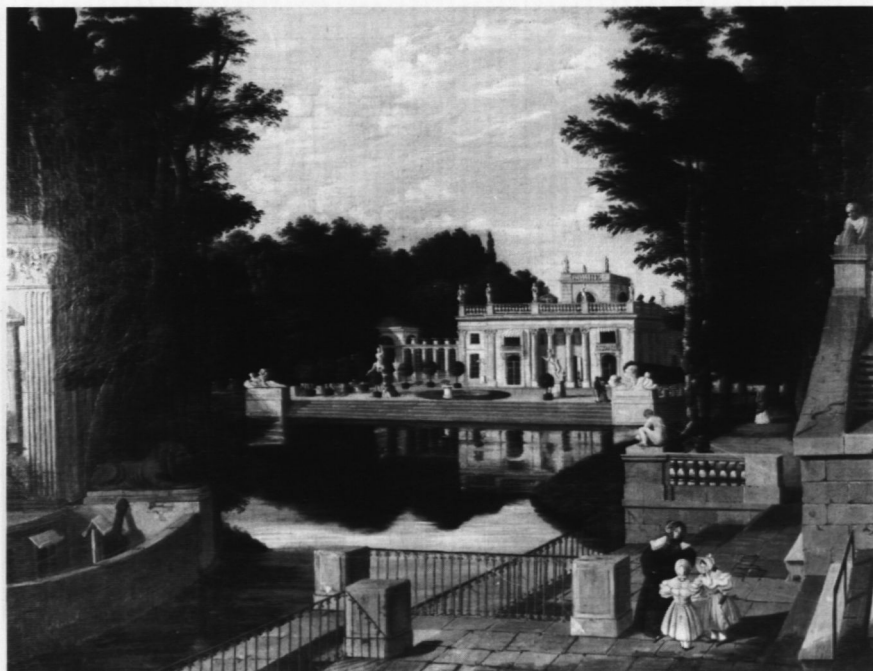
7. ŁAZIENKI

Ol. pł., 44x59,5 (dubl.). Sygn. na odwr.: „J. Seydlitz Pinxit / 1855”.
Wł. MHW, nr inw. 4786. Zakup od Stanisławy Ostrowskiej, 1964 r.,
(nr neg. 21107, 218509).

Konserwowany 1964.

Bibl.: Widoki architektoniczne, 1964, przy nr 55; Dary i nabytki MHW,
1970 nr 49, il. (z mylną datą w sygn.); il. w: *Encyklopedia Warszawy*,
Warszawa 1994, s. 777 (z mylną datą i własnością).

Obraz jest pastiszem obrazu Marcina Zaleskiego *Widok Pałacu w Łazienkach latem*, ok. 1836–38 (wym. 75,5 x 101,5), wł. MNW, nr inw. 232924 lub którejs z jego wersji, obecnie nieznaney (por. Z. Nowak, Marcin Zaleski, 1984, s. 55, poz. 17 i uwagi tamże, il. IV). Inna trawestacja *Łazienek* pędzla M. Zaleskiego zob. poz. kat. nr 8, 17.

7. Łazienki, poz. kat. 8

8. ŁAZIENKI

Ol. pl., 72x93,5, [po 1855 r.]

Wł. MHW, nr inw. 17895. Dar Henryka Franciszka Zandbanga dla MNW w 1939 r. (nr inw. 126003). Zdeponowany w MHW w 1951 r., przekazany tu na własność w 1973 r. (nr neg. MNW 3012, MHW 2399).

Bibl.: Dary i nabytki MNW, 1937, s. 26, il. VI („przypisywany Janowi Seydlitzowi”); Tessaro, Warszawa w obr. i rys., 1957, nr 43 (jako „Józef Narcyz Kajetan Seydlitz?” odnośnie atrybucji powołuje się niezgodnie z prawdą na zapis w inwentarzu MNW, błędna data ofiarowania; W. Tatarkiewicz, *Łazienki Warszawskie*, 1957, il. 163 (jako Jan Seydlitz); Warszawa 1795–1864, 1960, nr 356 (jako J. N. K. Seydlitz); Kat. Galerii MNW, 1962, nr 595, il. (jako „J. N. K. Seydlitz?”); Sztuka Warszawska, 1962, nr 538, il. 30 (jako „J. N. K. Seydlitz?”); Widoki architektoniczne, 1964, nr 77, il. 10 (jako M. Zaleski); *Początki turystyki w malarstwie i grafice XIX w.* [kat. wystawy], oprac. W. Chmurzyński Muzeum Sportu i Turystyki, Warszawa 1973, nr 98, il. 60 (jako M. Zaleski); Kobielski, *Pejzaże Warszawy*, 1974, s. 113, il. (jako J. N. K. Seydlitz); Kat. Wyst. MHW w Belgradzie, 1976, nr 20, il. (jako M. Zaleski; Nowak, Marcin

Zaleski, 1984, nr E 22 (jako praca któregoś z uczniów Zaleskiego; *Varsovia*, 1987, nr 267, il. (jako M. Zaleski; A. Okońska, *Marcin Zaleski malarz Warszawy*, Warszawa 1990 il. s. 65 (jako M. Zaleski); *Album warszawski*, 2000, nr 186 (jako malarz nieustalony).

Obraz jest pastiszem obrazu M. Zaleskiego *Łazienki* (analogicznie jak poz. kat. nr 7). Był identyfikowany z obrazem wystawionym w TZSP w Krakowie w 1860 r. jako dzieło Józefa Narcyza Kajetana Seydlitza (zob. E. Świeykowski, *Pamiętnik Przyjaciół Sztuk Pięknych w Krakowie 1854–1904*, Kraków, 1905, s. 141 i 501). Wg inwentarza MNW autorem obrazu jest Jan Seydlitz — tę atrybucję wyklucza *Sztuka Warszawska* (por. bibl.) ze względów ikonograficznych, nie biorąc pod uwagę, że obraz może nie być oryginalną kompozycją. Określona w inwentarzu MNW pierwotna artybucja, zapewne przez ofiarodawcę, wydaje się jednak wiarygodna (żona ofiarodawcy była wnuczką F. Kostrzewskiego, współczesnego J. Seydlitzowi). Datowanie wg wcześniejszego (jak się wydaje) pastiszu z tego samego obrazu M. Zaleskiego *Łazienki* — por. poz. kat. 7.

9. ZAMEK I WIADUKT PANCERA

(Zamek od strony zjazdu, Zamek i dawny zjazd od mostu Kierbedzia tzw. wiadukt Pancera)

Ol. pl., 72x95 (dubl.). Sygn. p. d. monogramem wiązonym: „JS”, [1855–1858].

Wł. MNW, nr inw. MP 4892 (dawny 72671). Zakupiony od dr Julii Wieliczko w 1927 r.; przed 1939 r. przejściowo wystawiony na Zamku Królewskim w Warszawie. Zdeponowany w MHW w 1951 r., nr inw. — MHW 800/D. (nr neg.: MNW 25920 i 11957, MHW 2389).

Bibl.: Kat. wystawy TZSP, 1861, nr 87 (dotyczy tego obrazu lub jego wariantu nr kat. 10); *Malarstwo warszawskie. Spis dzieł wystawy*, 1936, nr 115 (jako Józef Narcyz Kajetan Sejdltitz); *Sienkiewicz, Malarstwo warszawskie*, 1936, nr 132 (tu i w pozostałej bibl. jako Jan Seydlitz); *Wieczorkiewicz, Dawna Warszawa*, 1937, s. 15 (dotyczy tego obrazu lub jego wariantu poz. kat. nr 10); *Kieszkowski i Kaczmarzyk*, 1950, nr 16; *Tessaro, Warszawa w obr. i rys.*, 1957, nr 38; *Warszawa 1795–1864*, 1960, nr 330, il.; *Kat. Galerii MNW*, 1962, nr 594, il.; *Sztuka warszawska*, 1962, II, nr 616; *Widoki architektoniczne*, 1964, nr 51, il. 37 (ze sprostowaniami błędów wcześniejszej bibliografii); *Król, Zamek Królewski*, 1969, il. 158; *Król, Zamek Królewski*, 1972, il. 80; *Warschau seit Canaletto*, 1973, nr 51, il.; *A. Król, B. Król–Kaczorowska, Pałac pod Blachą*, Warszawa 1974, il. 29; *Kobielski, Pejzaże Warszawy*, 1974 il. a. 173; *Kat. Galerii MNW*, 1975, nr 879, il.; *La peinture polonaise*, 1979, nr 867, il.; *M. Kwiatkowski, Oficyna przy Bramie Grodzkiej Zamku Królewskiego w Warszawie*, „*Kronika Warszawy*”, 1976, nr 4/28, s. 79, il. 37 — fragment z oficyną; *Sroczyńska, Jaworska, Widoki Zamku*, 1985

8. Zamek i wiadukt Pancera, poz. kat. 9

nr 94, il.; Kat. wystawy MHW w Belgradzie, 1976, nr 12; *Varsavia*, nr 272, il.; *Encyklopedia Warszawy*, Warszawa 1994, il. s. 777.

Zapis w inwentarzu MNW przypisuje autorstwo Józefowi Narcyzowi Kajetanowi Seydlitzowi — atrybucja ta jest niesłuszna ze względu na przedstawiony na obrazie stan z lat pięćdziesiątych, a więc po śmierci malarza (w 1845 r.). Datę powstania widoku po 1855 r. określają zainstalowane w tymże roku wodotryski wokół Kolumny Zygmunta (to miejsce uszkodzone na obrazie, widoczne jest na wariancie tego widoku — poz. kat. 10). O tym, że obraz nie powstał później niż w 1858 r. świadczy istnienie wazonów na attyce Zamku, których nie widzimy już na obrazie Jana Seydlitza z tegoż roku poz. kat. 14, a także istnienie samej attyki, której nie ma już na fotografii K. Beyera z lat 1859–1863 (Arch. Fot. MHW, nr inw. 13228).

10. ZAMEK I WIADUKT (Zjazd i Zamek w Warszawie)

Ol. pł., 70x97, [1855–1858].

Wł. MNW, nr inw., 1266004. Dar Henryka Franciszka Zandbanga, 1937 r. (nr neg. MN 3011). Obraz zaginął podczas II wojny światowej. Bibl.: Kat. wystawy TZSP, 1861, nr 87 (dotyczy tego obrazu lub por. nr kat. 9.); Dary i nabytki MNW, 1937, s. 26; *Wieczorkiewicz, Dawna*

9. Zamek i wiadukt, poz. kat. 10

Warszawa, 1937, s. 15; Tessaro, Warszawa w obr. i rys., 1957 — uwagi przy nr 38; Widoki architektoniczne, 1964 — uwagi przy nr 51; Sroczyńska, Jaworska, Widoki Zamku, s. 156, il.; *Straty wojenne. Malarstwo polskie. Obrazy olejne, pastele, akwarele utracone w latach 1939–1945 w granicach Polski*, po 1945, Poznań 1998, nr 321.

Wariant obrazu poz. kat. 9, z nieznacznymi zmianami. Pierwszeństwa wykonania nie da się ustalić.

11. PLAC ZAMKOWY W WARSZAWIE

Ol. pł., 39,5x55,5. Sygn.: „JS”, [ok. 1856 r.].

W 1936 r. należał do dr. Ludwika Bryndza–Nackiego w Warszawie. Dalsze los obrazu nie są znane.

Bibl.: Malarstwo warszawskie. Spis dzieł wystawy, 1936, nr 114 (jako Józef Narcyz Kajetan Seydlitz); Sienkiewicz, Malarstwo warszawskie, nr 131 (jako wątpliwy Jan Seydlitz); Widoki architektoniczne, 1964 — uwagi przy nr 47 (jako Józef Narcyz Kajetan Seydlitz).

Autorstwo przypisywane Janowi Seydlitzowi na podstawie sygnatury. Obrazy sygnowane „JS” por. poz. kat. 9, 12, 17 według tych obrazów przyjęto hipotetyczne datowanie. Sienkiewicz datuje obraz hipotetycznie na 1844 r., co wykluczałoby osobę Jana Seydlitza.

10. Plac Zamkowy od strony Krakowskiego Przedmieścia, poz. kat. 12

12. PLAC ZAMKOWY OD STRONY KRAKOWSKIEGO PRZEDMIEŚCIA

Ol. pl.; 55,5x72. Sygn. l. d.: „J. Seydlitz malował 1856”, oraz na odwr.: „R: 1856 / JS” [monogram wiązany] i: Jan Seydlitz / pinx 1856 r.”

Wł. MHW, nr inw. 15288 (nr neg. 24395). Zakupiony od Karola Bednarskiego w Warszawie w 1965 r.

Konserwowany w 1964 r.

Bibl.: Widoki architektoniczne, 1964, nr 52 (tu w sygnaturze opuszczono „malował”; Warschau seit Canaletto, 1973, nr 52, il.; Dary i nabytki MHW, 1970, nr 51, il. (Sygn. z błędem jw.); Sroczyńska, Jaworska, Widoki Zamku 1985 nr 126, il. (sygn. z błędem jw.).

Widok Zamku ujęty z punktu zbliżonego do ujęcia w obrazie poz. kat.

1. Obraz posiada kopię wykonaną w 1987 r. dla Muzeum Kraszewskiego w Dreźnie (wł. Muzeum Literatury, Warszawa, nr inw. KOP 48).

13. ROZBIÓRKA KOŚCIOŁA ŚW. KLARY I KLASZTORU PP. BERNARDYNEK
(Kościoły Bernardynów i Bernardynek)

Ol. pl., 106x64,5. Sygn. w prawym rogu: „J. Seydlitz malował 1857”. W 1911 r. znajdował się w zbiorach S. Patka. Dalsze losy obrazu nieznane.

Bibl.: Kat. wyst. TOnZP, 1911, nr 168; E. Chwalewik, *Zbiory polskie*, Warszawa–Kraków 1927; Widoki architektoniczne, 1964, uwagi przy nr 50.

11. *Widok Placu Zamkowego*, poz. kat. 14

Prawie identyczne wymiary z obrazem W. Kasprzyckiego pod tym samym tytułem (wł. MNW, nr inw. — MP 4919) pozwala przypuszczać, że jest to kopia obrazu Kasprzyckiego, kopię fragmentu którego wykonał J. Seydlitz w 1854 r. (por. poz. kat. 4).

14. WIDOK PLACU ZAMKOWEGO

(Widok Placu Zamkowego od Krakowskiego Przedmieścia)

Ol. pł., 25x35. Sygn. p. d.: „Jan Seydlitz Malował / R: 1858”. Na odwr. pieczętka podłużna: „JANA SEYDLITZ”.

Wł. MHW, nr inw. 1281 (nr neg. 4463/2). Zakupiony od Jana Książka w Krakowie w 1954 r.

Bibl.: Tessaro, *Warszawa w obr. i rys.*, 1957, nr 17, il.; *Warszawa 1795–1864*, 1960, nr 353; *Sztuka warszawska*, 1962, II, 1962, nr 617, *Widoki architektoniczne*, 1964, nr 53; *Dary i nabytki MHW*, 1970, nr 52; W. Tomkiewicz, *Zamek Królewski w Warszawie*, Warszawa 1971, il. 23 (z mylną datą); *Sroczyńska, Jaworska, Widoki Zamku*, 1985, nr 129.

12. Wnętrze kościoła Św. Krzyża, poz. kat. 15

15. WNĘTRZE KOŚCIOŁA ŚW. KRZYŻA

Ol. pł., 43x36,8. Syg. l. d.: „Jan Seydlitz Malował 1858”.

Wł. MHW, nr inw. 1226. Zakupiony przez Centralną Komisję Zakupów Muzealnych (brak bliższych danych) w 1952 r. (nr neg. 9855)

Konserwowany w 1997 r.

Bibl.: Tessaro, Warszawa w obr. i rys., 1957, nr 63 (jako malarz niezany).

Obraz jest jedynym znanym w twórczości Jana Seydlitza przedstawieniem wnętrza architektonicznego.

13. Rynek Nowomiejski z kościołem pp. Sakramentek, poz. kat. 16

16. RYNEK NOWOMIEJSKI Z KOŚCIOŁEM PP. SAKRAMENTEK

(Nowe Miasto w Warszawie z widokiem na kościół Sakramentek)

Ol. pł., 27x35. Sygn. l. d.: „Jan Seydlitz Malował/1858 r.”

Wł. MHW, nr inw. 17900. Zakupiony do zbiorów MNW od Karasia w 1946 r. (nr inw. 128518). Zdeponowany w MHW w 1952 r., przekazany tu na własność w 1973 r. (nr neg. MHW 10760).

Konserwowany w 1997 r.

Bibl.: Tessaro, Warszawa w obr. i rys. 1957, nr 22 (tu i w pozostałej bibliografii błędne wymiary); Warszawa 1795–1864, 1960, nr 354; Kat. Galerii MNW, 1962, nr 593 (tu opuszczono w sygn. „Malował”); Widoki architektoniczne, 1964, nr 54.; M. Topińska, *Kościół Sakramentek*, Warszawa 1974, il. 29.

W perspektywie wschodnia pierzeja ul. Przyrynek. Pierzeję zachodnią tejże ulicy ukazał malarz w obrazie poz. kat. 6.

Istniał obraz, który zaginął — sygnowany „M. Zaleski”, przedstawiający kościół Sakramentek, o zbliżonych wymiarach (25 x 32) (por. Nowak, Marcin Zaleski, 1984, s. 96, nr 75).

14. Łazienki w czasie festynu, poz. kat. 17

17. ŁAZIENKI W CZASIE FESTYNU

(Widok pałacu Łazienek od strony Teatru na Wyspie)

Ol. pl., 32x42; Sygn. p. d.: „JS” [monogram wiązany] 1858, na odwr. pieczętka podłużna: „JANA SEYDLITZ”.

Wł. MNW, nr inw. MP 4908 (dawny 120896). Dar Jakuba Potockiego, 1936 r. Zdeponowany w MHW w 1957 r., nr inw. MHW 763/D. (nr neg: MNW 15390, MHW 10180).

Bibl.: Tessaro, Warszawa w obr. i rys., 1957, nr 44 (tu błędnie przytoczona sygnatura i niepewne autorstwo); W. Tatarkiewicz, *Łazienki warszawskie*, Warszawa 1957, il. 162 (tu i w pozostałej bibliografii jako Jan Seydlitz; Warszawa 1795–1864, 1960, nr 357 (tu błędnie przytoczona sygnatura); *Widoki architektoniczne*, 1964, nr 55, il. 35; *Kat. Galerii MNW*, 1975, nr 880, il.

Obraz jest pastiszem obrazu M. Zaleskiego, (analogicznie jak w poz. kat. 7, 8). Słaby poziom warsztatu oraz kształt liter monogramu w sygnaturze, odmienny od dotychczasowych, wskazują na dzieło ucznia Jana Seydlitza. Jakiś *Widok pałacu Łazienkowskiego* Jana Seydlitza wystawiony był w TZSP w 1860 r. (por. J. Wiercińska, *Katalog prac wystawionych w Towarzystwie Zachęty Sztuk Pięknych w Warszawie w latach 1860–1914*, Warszawa 1969, s. 331.

15. *Kościół Ewangelicki*, poz. kat. 18

18. KOŚCIÓŁ EWANGELICKI (Widok placu przed kościołem Ewangelickim w Warszawie, Plac Ewangelicki od ul. Królewskiej)

Ol. pl.; 66x102 (dubl.). [1858–1859].

Wł. MHW, nr inw 17881. W 1911 r. należał do Rzeszotarskiego w Warszawie. W 1916 r. zakupiony od Rzeszotarskiej do zbiorów MNW (nr inw. 2674). W 1952 zdeponowany w MHW, przekazany tu na własność w 1973 r. (nr neg.: MNW 3010, 11956, 106416, MHW 7100). Konserwowany w 1949 r.

Bibl.: Kat. wystawy TOnZP, 1911, nr 144; *Wieczorkiewicz, Dawna Warszawa*, 1937, s. 14; *Tessaro, Warszawa w obr. i rys.*, 1957, nr 56 (tu: Jan Seydlitz?); *Warszawa 1795–1864*, 1960, nr 429; *Widoki architektoniczne*, 1964, nr 56; *Warschau seit Canaletto*, 1973, nr 53, il.; *Kobielski, Pejzaże Warszawy*, 1974, il. s. 171; Kat. wystawy MHW w Belgradzie, 1976, nr 13; *Varsavia*, 1987, nr 274, il.; *Album warszawski*, 2000, nr 181, il.

Atrybucja na podstawie literatury oraz inwentarza MNW nie budzi zastrzeżeń. Rzeszotarski posiadał też inny obraz Seydlitza z 1859 r. — por. poz. kat. 19. Czas namalowania określa się po wzniesieniu gmachu Towarzystwa Kredytowego Ziemskiego (ukończonego w 1858 r.), a przed wystawieniem rusztowań w związku z remontem kościoła rozpoczętym w maju 1860 r. Obraz jest jedynym znanym, zachowanym w malarstwie olejnym XIX w. widokiem kościoła ewangelickiego, a także przekazem ikonograficznym ukazującym plac wokół kościoła, ukształto-

wany uskokami (podwyższenie i wyrównanie placu nastąpiło w 1865 r.). Widok ten nie został wykorzystany w: M. I. Kwiatkowska, *Kościół ewangelicko-augsburski*, Warszawa 1982.

19. PLAC ZAMKOWY OD KRAKOWSKIEGO PRZEDMIEŚCIA

Ol. pł., 66x101. Sygn.: „Seydlitz malował w 1859”.

W 1911 r. należał do Rzeszotarskiego. Dalsze losy obrazu nieznane.

Bibl.: Kat. wystawy TONZP, 1911, nr 93; Widoki architektoniczne, 1964, uwagi przy nr 47; Sroczyńska, Jaworska, Widoki Zamku, 1985, uwagi przy nr 129.

20. KRAKOWSKIE PRZEDMIEŚCIE Z KOŚCIOŁEM WIZYTEK I PAŁACEM POTOCKICH

Ol. pł., 56x81. [Ok. 1860].

Wł. MNP, nr inw. Mp 344 (depozyt Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk, 1923 r.). Pochodzi ze zbiorów Edwarda Rastawieckiego, zakupionych do Galerii Mielżyńskich w 1870 r. i w tymże roku ofiarowanych Poznańskiemu Towarzystwu Przyjaciół Nauk (nr neg. 301).

Bibl.: [H. F. Feldmanowski], *Galeria obrazów malarzy polskich znajdująca się w Muzeum im. Mielżyńskich pod zarządem Towarzystwa Przyjaciół Nauk ul. Młyńska 35 w Poznaniu*, Poznań 1881, nr 136; [B. Erzepki] *Katalog Galerii Obrazów w Muzeum im. Mielżyńskich Towarzystwa Przyjaciół Nauk Poznańskiego*, Poznań 1889, nr 193; *Katalog Galerii Obrazów w Muzeum im. Mielżyńskich Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Poznaniu*, Poznań 1912, nr 536 (tu brak imienia przy nazwisku autora); P. Michałowski, *Malarstwo polskie realizmu mieszczańskiego*. Katalog wystawy Muzeum Narodowego w Poznaniu, Poznań 1951, nr 71; *Sztuka warszawska*, 1962, II, nr 618 Widoki architektoniczne, 1964, nr 58.

E. Rastawiecki zbierał obrazy o autorstwie nie budzącym wątpliwości (zob. A. Ryszkiewicz, Rastawiecki Edward, PSB, t. XXX, 1987, s. 602). Płótno malowane po 1856 r., w którym wprowadzono w Warszawie oświetlenie gazowe, widoczne na obrazie; datowane ok. 1860 r. ze względu na poziom warsztatu porównywalny z innymi obrazami Seydlitza z tego czasu (poz. kat. 18, 21). Obraz jest jedynym znanym, zachowanym w malarstwie olejnym XIX w. widokiem kościoła Wizytek (nie został wykorzystany w: J. A. Chrościcki, *Kościół Wizytek*, Warszawa 1973). Obraz dokumentuje też m.in. zagospodarowanie parteru kamienicy przy ul. Krakowskie Przedmieście 36, należącej do klasztoru (lewa część obrazu). Widzimy tu szyld: „T. NOIRET” oraz dwa szyldziki po bokach drzwi — z damską i męską postacią. Był tu prawdopodobnie zakład fryzjerski — por. *Skorowidz Mieszkańców m. st. Warszawy z przedmieściami na rok 1854*, Warszawa 1854, s. 225 (tu: fryzjer Teodor Noires i może być pomyłka w nazwisku). Lokalu tego nie ma już na fot. z 1868 r. (por.

16. Krakowskie Przedmieście z kościołem Wizytek i pałacem Potockich, poz. kat. 20

J. A. Chrościcki, *Kościół Wizytek*, Warszawa 1973, fot. nr 36). (W 1917 r. Tygodnik Ilustrowany donosił, że z malowanych szyldów warszawskich nie pozostało już ani śladu — por. W. Perzyński, *Małe szyldy*, „Tygodnik Ilustrowany”, 1917, I, nr 43, s. 530).

21. ULICA ŚWIĘTOJAŃSKA PODCZAS PROCESJI BOŻEGO CIAŁA

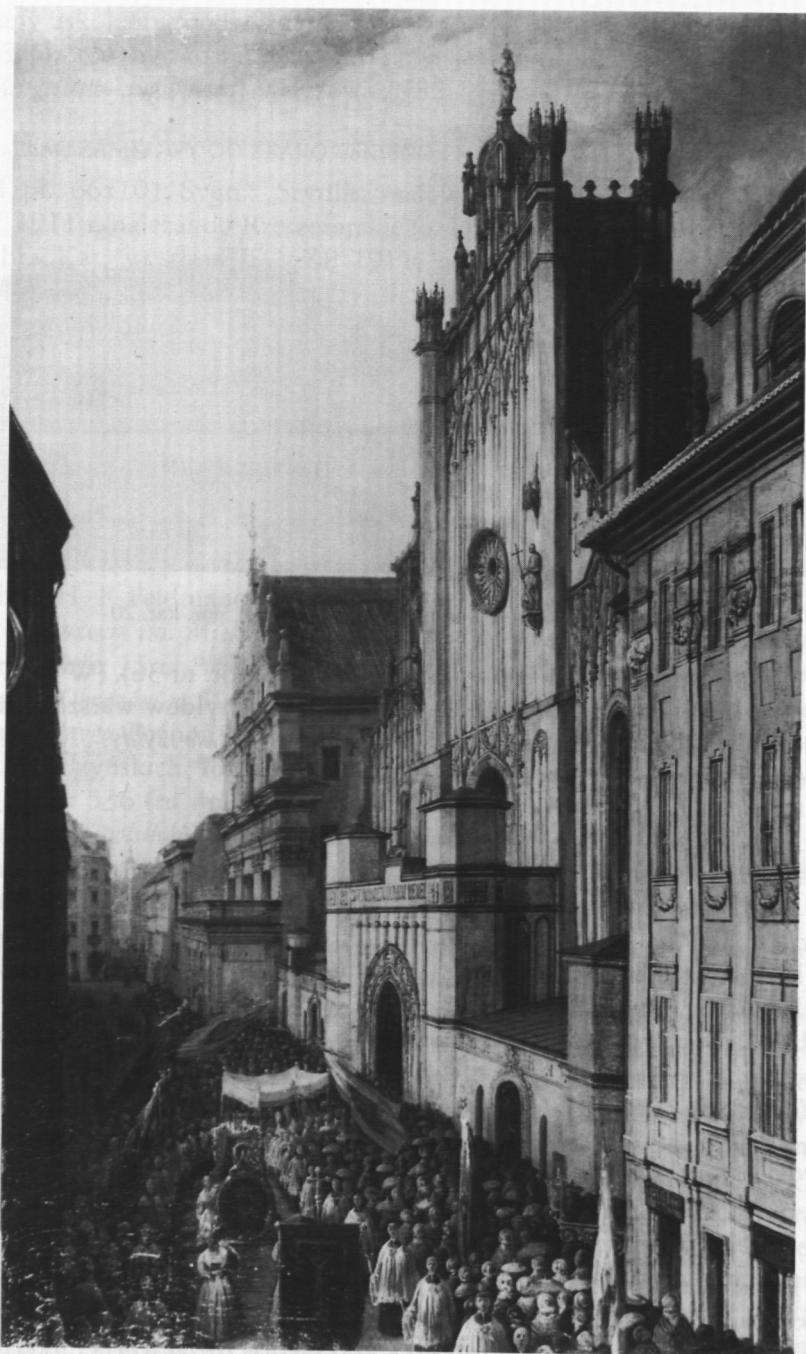
(Ulica Świętojańska w chwili procesji Bożego Ciała)

Ol. pł., 103x61 (dubl.). Sygn. na szyldzie sklepowym: SEIDLITZ / JAN. [ok. 1861].

Wł. MHW, nr inw. 706. Zakup w 1950 r. (od nieustalonego obecnie właściciela (nr neg. 4647).

Bibl.: *Katalog wystawy Towarzystwa Zachęty Sztuk Pięknych*, 1861, nr 110; *Sprawozdanie Komitetu Towarzystwa Zachęty Sztuk Pięknych w Królestwie Polskim za rok 1874*, s. 86; Tessaro, Warszawa w obr. i rys., 1957, nr 32, il. (tu omyłkowa pisownia nazwiska w sygnaturze „Seydlitz”); Warszawa 1795–1864, 1960, nr 424; *Widoki architektoniczne* 1964, nr 57; *Kat. wystawy MHW w Belgradzie*, 1976, nr 14; *Album Warszawski*, 2000, nr 192.

Fasada katedry ukazana jest w podobnym skrócie perspektywicznym jak fasada kościoła Bernardynów w obrazie Marcina Zaleskiego *Widok Krakowskiego Przedmieścia od Odwachu przy kościele Bernardynów*, ukazującym również scenę procesji (zob. Nowak, Marcin Zaleski, 1984, il.)

17. Ulica Świętojańska podczas procesji Bożego Ciała, poz. poz kat. 21